

Kronikk: Han spådde forbausende riktig om Norge over 200 år frem i tid - men ble sensurert av kongen | Tore Stubberud

TORE STUBBERUD, FORFATTER OG FILOSOF, RAKKESTAD

OPPDATERT: 21.DES.2016 20:02 | PUBLISERT: 25.DES.2016 21:15

DEBATT

I 1779 så Jacob Nicolai Wilse for seg Norge år 2000 slik: Kvinneuniversiteter – ingen kvinner skal gifte seg før de har fått utdanning. Lånekasse for studenter. Biblioteker. Nye maskiner. Et lykkelig europeisk samarbeid. Og en ny mote: tatoveringer, med smertefulle streker og prikker i huden!

annonse

- Jacob Nicolai Wilses kamp for frihet og opplysning er fortsatt aktuell, ikke minst når det gjelder sensur og selvsensur.
- Presten, forfatteren, topografen, økologen,

meteorologen,

botanikeren,

zoologen og

agronomen Wilse var født i Lemvig i Danmark i

1735 og virket som prest i Spydeberg fra 1768,

senere Eidsberg, til han dør i 1801.

- Han fikk i alt 21 barn fordelt på tre koner, og den berømte fotograf Anders Beer Wilse var en av hans etterkommere.

En opplyst mann

Jacob Nicolai Wilse etterlot seg et omfattende

forfatterskap i bokform og gjennom

tidsskriftartikler, reisebeskrivelser (som først ble

trykket på tysk), topografi (stedsbeskrivelser) og

vitenskapelige arbeider.

Han hadde et imponerende europeisk kontaktnett

som i sin tur hadde forbindelse med

opplysningseliten, bl.a. de franske forfatterne og

filosofene [Voltaire](#) og [Diderot](#).

I Norge var det på 1700-tallet omkring tyve

topografer som ivret for opplysning, de fleste

prester. **De kalles også potetprester fordi de**

oppfordret menighetene til å sette poteter.

Wilse skriver også om poteter. Men de er uvant føde.

De kan blandes med andre grønnsaker. Og de kan

tørkes i ovnen, males, og brukes i brød. Men

datidens bakere liker ikke lukten.

Jacob Nicolai Wilses portrett, malt av Vebjørn Sand.

Det var mye annet enn poteter som trengtes i tvillingrikene Danmark-Norge. En voldsom befolkningstilvekst, avskoging, epidemier og matmangel førte til at København i 1743 sendte ut en spørreundersøkelse for å kartlegge hva som kunne utnyttes, ikke minst i Norge.

Potetdyrking var ikke bare en lystig idé noen kom på. Bak hele dette opplysningsprosjektet om naturvitenskapen lå nød og elendighet.

Og en sentral mann

Her er Wilse helt sentral i den vitenskapelige utvikling: I europeisk sammenheng er han en tidlig økolog på det botaniske område – gjennom teorier om voksesteder, biotoper.

Han finner opp et meteorologisk tegnsystem

som gjør det mulig effektivt å kommunisere internasjonalt om været.

I Spydeberg anlegger han, i samarbeid med tyskere, Norges første værstasjon, del av et internasjonalt system bestående av 39 stasjoner. Han er også en habil karttegner.

Disse værtegnene var Wilses gjennombrudd: Han fant opp et meteorologisk tegnsystem som gjorde det mulig å kommunisere internasjonalt om været.

Dette handler om fornuften og fremskrittets utbredelse. Det enorme arbeidet som nå er nedlagt i Spydeberg med restaurering av prestegården, en flott Wilse-hage med dam og rekonstruksjon av 1700-talls bygninger, er en feiring av Wilses opplysningsvirksomhet når det gjelder botanikk og biologi.

- **Les om- og se kunstfotograf Dag Alvengs bilder fra Wilses hage og prestegården i Spydeberg: [I humanistens naturlaboratorium](#)**

Menneskerettighets-pionerene

Men Wilses skrifter og politiske engasjement har også en annen side: Frihet og ytringsfrihet som også er en forutsetning for vitenskap. Her er han helt i tråd med [den tyske filosofen Immanuel Kants](#) oppfatning av opplysning: At du som menneske skal tre ut av din selvpåførte umyndighet.

På 1700-tallet utvikles også et nytt begrep om mennesket, hinsides kjønn og grupper. **Det fastslås at mennesket har rettigheter.** Tenkerne er nå blitt politisk drømmende. Wilse sier at «Alle kan bli lykksalige». Det betyr ikke bare at du kan være lykkelig over noe materielt. Det betyr heller ikke bare at du er lykksalig i din tro på det evige liv. Det er mer, og Wilses lykksalighet innebærer en dobbelthet: En forening av velstand, åndelig og materielt, som langsomt skal utvikles.

Arbeidet for kvinneuniversiteter

Som en av de mest utrettelige arbeider han for et eget norsk universitet, og har grandiose planer om et «museum universale», en opplysningsinstitusjon i Tyskland.

Han går også inn for kvinneuniversiteter, såkalte Fruentimmer-Academier, bl.a. på Værne Kloster, like ved Moss. **Her skal kvinnene lære både historie, fransk og gymnastikk.** Han vil være en nasjonal strateg allerede på 1700-tallet; og ivrer for

universitetet, skolevesenet og biblioteket. Norge skal moderniseres, men for ham innenfor kristenheten.

Denne kampen for frihet og opplysning er også aktuell; ikke minst når det gjelder sensur og selvsensur.

Hans fremtidsskildring - Norge i år 2000!

Han skriver en fremtidsskildring av Norge i år 2000, i flere varianter. Selve utopi-sjangeren er en hån mot kongemakten siden han forteller om et fremtidssamfunn som er overlegent livet i tvillingrikene på hans egen tid. **Bare tanken på noe slikt var en indirekte kritikk som krenket kongen og embetsmennene.**

Han er ingen nasjonalist, men føler harme ved urett. Han er snarere en moralistisk dansk patriot.

I serien av sine utopier forteller han om biblioteker, nye maskiner, bedre kokekunst, kvinneuniversiteter. Kvinnenes situasjon blir i år 2000 ivaretatt: **Ingen kvinner skal bli gift før de har fått utdannelse. Og studentene skal få en studentforsikring, en slags lånekasse, så de kan overleve hvis de ikke har arbeid.**

Det finnes enorme plantasjer med hundre tusen frukttrær. Det finnes også planteskoler hvor det produseres trær til skog og som gjerder. Nå er det

også nye moter: **Tatoveringer**, med smertefulle streker og prikker i huden.

Et europeisk Eutopia - et EU

Wilse gir også beskrivelser av et slags fremtidig EU, «Europæiske Parlaments-Conclusum». I andre tekster snakker han om EU som Eutopia. **Der, i år 2000 hersker freden, et «lykksalig» rike hvor 19 armeer står til disposisjon hvis de enkelte land skulle krangle seg imellom.**

Hva som begrunner sensuren er at skrifter som dette krenker kongen og fedrelandet. Det er snakk om en «krenkelse» vi gjenkjenner fra vår egen tid, og med andre begrunnelser. Morsomt er det at i hans fremtidssamfunn er «Skiemte-Skrifter» tillatt, et begrep nokså nært karikaturer.

Forbudte tanker - han sensureres

Og til slutt rammes han av sensuren: I 1779 blir hans utopi «Eftertiden i Norge» konfiskert. Allerede på tittelbladet provoserer han med et sitat fra [den tyske multi-lærde Leibnitz](#): «Nåtiden er full av fremtid».

Det betyr at utopien, fremtiden, kan erstatte hva som omgir oss i dag. Slik kaster han en skygge over kongen og statsapparatet. Historien kan finne en ny retning.

Wilse er en modig skribent og i den sensurerte

utgaven er han enda skarpere og går langt i sin politisk kritikk: Han ser for seg to personer i fortellingen. En som avgir blod og en annen person som får tilført blodet gjennom en trakt. Tanken på en kritikk av forholdet mellom Danmark og Norge er nokså nærliggende: En slags blodsuging.

Og: Nå er brennevinsmisbruket også utryddet: Brennevin får du bare på apoteket med resept fra en lege. Det gis bare til de syke.

Hos Wilse ser vi at vår egen tids opplysning har en forhistorie: Han drøfter tanken om at opplysning forutsetter myndige mennesker. Kan vi lære noe av dette?

Tore Stubberud er filosof, forfatter og forlegger. Han er aktuell med to utgivelser: «Jacob Nicolai Wilse (1735–1801) En opplysningsmann» og: «Jacob Nicolai Wilse: Skrifter i utvalg»

- **Få med deg debattene hos Aftenposten meninger på [Facebook](#) og [Twitter](#)**

Les også:

- **Den berømte fotografen Anders Beer Wilse var en av Jacob Nicolai Wilses etterkommere. Denne spennende kronikken - [om hvordan bilder kan utøve politisk makt](#) - er rikt illustrert med fotograf Wilses fotografier.**

- **Over til nåtiden: Gamle Wilse var opptatt av filosofi - det er de også her: [På Frogner er de kommunale barnehagene heftet på italiensk filosofi](#)**

Filosofi

Historie

Spydeberg

Klikk for relaterte artikler Klikk + for å følge temaene

annonse

VIS 17 KOMMENTARER

Laster kommentarfelt fra Disqus

annonse

 SISTE FRA DEBATT

Mohammad
Usman Rana

forfatter og skribent

Muslim i Trumps æra

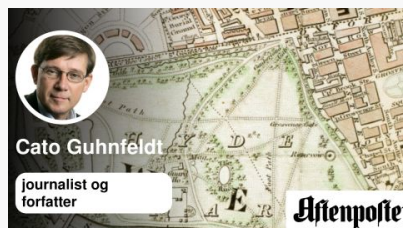
**Kommunereform på feil spor |
Hermod Hay**

Vi har ikke råd til å ha bare halve folket i arbeid!

Hans spådommer om Norge anno 2000 var var for sterk kost for kongen. Og viste seg å være forbløffende treffsikre.

Kvinnen som ble ranet her, svelget giftingen sin, men alt gikk galt

General Fleischer var ikke alene om å akseptere et tyskdominert Europa, tilpasse seg og vente på en fredskonferanse.

TIL FORSIDEN

TIL TOPPEN

TIPSTELEFON 02286

TIPS PÅ E-POST

VARSLERTJENESTEN SECUREDROP

DEBATTINNLEGG PÅ E-POST

SENTRALBORD 22 86 30 00

ANNONSER 815 000 15

KUNDESERVICE 05040

VIS AKERSGATA 55 I KART

ADRESSE

Akersgata 55, 0180 OSLO

SJEFREDAKTØR OG ADMINISTRERENDE DIREKTØR

Espen Egil Hansen

NYHETSREDAKTØR

Tone Tveøy Strøm-Gundersen

FEATUREREDAKTØR

Lillian Vambheim

UTVIKLINGSREDAKTØR

Eirik Hammersmark Winsnes

POLITISK REDAKTØR

Trine Eilertsen

KULTURREDAKTØR

Erik Tornes (fung.)

REDAKTØR

Harald Stanghelle

[PERSONVERNPOLICY OG COOKIES](#)

Alt innhold er opphavsrettslig beskyttet. © Aftenposten. ACAP-beskyttet. [Personvernpolicy og cookies.](#) Aftenposten arbeider etter [Vær Varsom-plakatens](#) regler for god presseskikk. Aftenposten har ikke ansvar for innhold på eksterne nettsider som det lenkes til.